

Sygn. akt IV CSK 24/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. F.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Rejonowego w C.
i Wojewodzie (...)
z udziałem interwenienta ubocznego po stronie powoda R. F.
o odszkodowanie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 30 listopada 2017 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego - Skarbu Państwa - Prezesa Sądu Rejonowego w C. i
Wojewody (...)
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 13 września 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I (pierwszym) w części
oddalającej apelację pozwanego co do zasądzenia na rzecz
powoda kwoty 59 400 zł (pięćdziesiąt dziewięć tysięcy czterysta
złoty) z ustawowymi odsetkami oraz w punkcie II (drugim) co
do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego i w
tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w (...) do
ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód A. F. pozwem z dnia 28 lipca 2011 r., po zmianie żądania w piśmie z dnia 30 marca 2012 r., dochodził zasądzenia od Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w C. i Wojewody (...) tytułem odszkodowania kwoty 160 377 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 111 800 zł od dnia ogłoszenia wyroku do dnia zapłaty. Do sprawy udział w charakterze interwenienta ubocznego po stronie powoda zgłosiła R. F.

Wyrokiem z dnia 27 października 2015 r. Sąd Okręgowy w L. zasądził od Skarbu Państwa - Prezesa Sądu Rejonowego w C. i Wojewody (...) kwotę 158 400 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 111 800 zł od dnia ogłoszenia wyroku do dnia zapłaty oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie, tj. w części dotyczącej żądania zapłaty 1 977 zł.

Sąd ustalił, że A. L., zmarły w 1940 r., był właścicielem nieruchomości w C. położonej przy ulicy L. i obecnie N. oznaczonej nr 739. W styczniu 1992 r. działka nr 739 została podzielona na działki nr 739/1, nr 739/2 i nr 739/3. Postanowieniem z dnia 23 lipca 1992 r. w sprawie o sygn. akt I Ns (...), Sąd Rejonowy w C. orzekł, że Skarb Państwa z dniem 1 stycznia 1985 r. nabył przez zasiedzenie własność nieruchomości położonej przy ul. N. w C. obejmującej działkę nr 739/2 o powierzchni 559 m². Na mocy decyzji Wojewody (...) z dnia 9 listopada 1992 r. stwierdzono, że nieruchomość obejmującą działkę nr 739/2 nieodpłatnie z mocy prawa w wyniku tzw. komunalizacji nabyło Miasto C. W dniu 4 listopada 1994 r. Gmina Miasto C. sprzedała działkę nr 739/2 małżonkom K. i K. S.

W wyniku kolejnych spadkobrań spadek po A. L. przypadł po 1/3 trójce jego dzieci, które przeżyły II wojnę światową, tj. M. (M.) F., I. L. i E. (F.) L. Spadek po I. L., zmarłym w dniu 15 marca 1975 r. w S., ostatnio zamieszkałym w L. (Wielka Brytania), przypadł po 1/2 M. F. i E. (F.) L.

Postanowieniem Sądu Rejonowego w C. z dnia 5 października 2006 r., sygn. akt I Ns 634/06, stwierdzono, że spadek po M. (M.) F., zmarłej w dniu 9 lutego 2005

r. w H. (Izrael) i tam ostatnio zamieszkałej, na podstawie ustawy nabył syn A. F. Postanowieniem Sądu Rejonowego w C. z dnia 25 kwietnia 2007 r., sygn. akt I Ns (...), stwierdzono, że spadek po E. (F.) L., zmarłym w dniu 6 czerwca 2004 r. w T. (Izrael) i tam ostatnio zamieszkałym, na podstawie ustawy nabyli: żona R. L. oraz dzieci H. L. i A. L., po 1/3 każde z nich, a spadek po R. L., zmarłej w dniu 24 sierpnia 2004 r. w T. (Izrael) i tam ostatnio zamieszkałej, na podstawie ustawy nabyły dzieci H. L. i A. L., po 1/2 każde z nich.

Z tytułu dziedziczenia po kolejnych spadkobiercach A. L., zmarłego w 1940 r., przysługujące mu prawa nabyli ostatecznie: A. F. - w 1/2 oraz H. L. i A. L., syn E. (F.) L. - po 1/4 części.

W dniu 14 sierpnia 2007 r. W. B., działający w imieniu i na rzecz A. L., syna E. (F.) L., sprzedał A. i R. małżonkom F. na współwłasność po 1/2 części każdemu z nich udział A. L. w prawach i roszczeniach o zwrot własności nieruchomości w C. oraz we wszelkich przyszłych prawach i roszczeniach po spadkodawcach A. L., a także udział wynoszący 1/4 części w prawie (własności) nieruchomości w C., położonej przy ulicy L.

Postępowanie w sprawie I Ns (...), zakończone postanowieniem z dnia 23 lipca 1992 r., wznowiono na skutek skargi E. (F.) L. i M. (M.) F. Na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w C. z dnia 21 marca 2008 r., sygn. akt 44/07, zmieniono postanowienia z dnia 23 lipca 1992 r., sygn. akt I Ns (...), w ten sposób, że oddalono wniosek o stwierdzenie nabycia w drodze zasiedzenia przez Skarb Państwa własności działki nr 739/2. Postanowieniem z dnia 31 lipca 2008 r. Sąd Okręgowy w L. oddalił apelację od postanowienia z dnia 21 marca 2008 r.

Minister Administracji i Cyfryzacji decyzją z dnia 9 września 2014 r. stwierdził, że decyzja Wojewody (...) z dnia 9 listopada 1992 r. w części dotyczącej stwierdzenia nabycia przez Miasto C. z mocy prawa, nieodpłatnie, własności nieruchomości Skarbu Państwa oznaczonej jako działka nr 739/2, została wydana z naruszeniem prawa. Decyzja Ministra stała się ostateczna i wykonalna.

W toku postępowania z powództwa A. F. na podstawie szacunku biegłego ustalono, że wartość nieruchomości obejmującej działkę nr 739/2 według jej stanu na lipiec 1992 r. wynosi 158 400 zł.

Sąd Okręgowy przyjął, że A. F. dochodził od Skarbu Państwa naprawienia szkody powstałej w związku z wykonywaniem władzy publicznej, jako źródła szkody wskazując wydanie przez Sąd Rejonowy w C. postanowienia z dnia 23 lipca 1992 r., sygn. akt I Ns (...), i wydanie przez Wojewodę (...) decyzji komunalizacyjnej z dnia 9 listopada 1992 r.

Sąd uznał, że w okolicznościach sprawy podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa stanowi dawny art. 418 k.c. w związku z dawnym art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Przepis art. 418 k.c. utracił moc wskutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r., SK 18/00 (OTK-A 2001, nr 8, poz. 256) jako niezgodny z art. 77 ust. 1 Konstytucji, ale powinien być stosowany w sytuacji, w której szkoda spowodowana działaniem władzy publicznej została wyrządzona w okresie między dniem 1 stycznia 1965 r. a dniem 16 października 1997 r., tj. przed wejściem w życie Konstytucji. Zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. było uzasadnione z kolei tym, że w sprawie chodzi o szkodę wyrządzoną decyzją administracyjną z dnia 23 lipca 1992 r., czyli zapadłą przed dniem 1 września 2004 r., tj. przed uchYLENIEM art. 160 k.p.a., chociaż stwierdzenie, że decyzja ta wydana została z naruszeniem prawa, nastąpiło już po dniu 1 września 2004 r. (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r., III CZP 112/10, OSNC 2011, nr 7-8, poz. 75).

Według Sądu roszczenie powoda uległo przedawnieniu w zakresie, w którym było oparte na art. 418 k.c. Postanowienie z dnia 23 lipca 1992 r. uprawomocniło się w dniu 13 sierpnia 1992 r. Dziesięcioletni termin przedawnienia, liczony zgodnie z dawnym art. 442 k.c., upłynął w dniu 13 sierpnia 2002 r. A. F. wystąpił natomiast z powództwem w dniu 28 lipca 2011 r. Nie zmienia tej oceny fakt, że art. 442 k.c. został uchylony z dniem 10 sierpnia 2007 r., gdyż wprowadzony na jego miejsce art. 442¹ k.c. ma zastosowanie tylko do roszczeń, które według przepisów dotychczasowych nie uległy przedawnieniu do chwili jego wejścia w życie, tj. do dnia 10 sierpnia 2007 r. (art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 80, poz. 538). Przerwy dziesięcioletniego terminu przedawnienia nie spowodowało wniesienie w dniu 29 czerwca 2001 r. skargi o wznowienie postępowania w sprawie I Ns (...), ponieważ skarga ta nie spełnia wymagania bezpośredniości w rozumieniu art. 123 § 1 pkt 1 k.c.

Roszczenie powoda - w ocenie Sądu Okręgowego - należało jednak uznać za uzasadnione w zakresie, w którym jego podstawę stanowił art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Powód uzyskał prejudykat w postaci decyzji Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 9 września 2014 r. przesądzający o tym, że decyzja Wojewody (...) z dnia 9 listopada 1992 r. była wydana z naruszeniem prawa. Między wydaniem tej decyzji a szkodą powoda w postaci utraty udziału we współwłasności nieruchomości stanowiącej działkę nr 739/2 zachodzi adekwatny związek przyczynowy zgodnie z art. 361 § 1 k.c., gdyż bezprawna komunalizacja nieruchomości spowodowała, że mogło dojść do jej zbycia na rzecz osób trzecich, wskutek czego powód nie może już jej odzyskać. Roszczenie odszkodowawcze w świetle dawnego art. 160 § 6 k.p.a. nie przedawniło się.

Sąd Okręgowy miał na względzie to, że powód dochodził zapłaty całości odszkodowania za utraconą nieruchomość, chociaż z tytułu spadkobrania i nabycia praw od A. L., syna E. (F.) L., przysługiwał mu jedynie udział w wysokości 15/24 we własności tej nieruchomości. Przyjął jednak, że powód dochodził wspólnego wszystkim spadkobiercom prawa i jego czynność można traktować jako czynność zachowawczą. Ponadto wskazał, że interwenientka uboczna, której przysługuje udział w wysokości 3/24, przyłączyła się do żądania powoda. Wreszcie, trzecia z uprawnionych osób, H. L., mająca udział w wysokości 6/24, udzieliła powodowi materialnoprawnego pełnomocnictwa, upoważniając go do dochodzenia spornej należności i jej pobrania.

Apelację od wyroku z dnia 27 października 2015 r. wniósł pozwany Skarb Państwa. Wyrokiem z dnia 13 września 2016 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny częściowo uzupełnił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. W szczególności ustalił, że H. L. w akcie notarialnym z dnia 12 stycznia 2014 r. i R. F. w akcie notarialnym z dnia 25 kwietnia 2007 r. udzieliły powodowi pełnomocnictw do zarządzania nieruchomościami stanowiącymi ich własność, znajdującymi się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, i do dochodzenia wszelkich należności związanych z tymi nieruchomościami.

Odnosząc się do poszczególnych zarzutów apelacyjnych Sąd Apelacyjny uznał je albo za bezzasadne, albo za niemające znaczenia dla wyniku sprawy.

Nie zgodził się z oceną Sądu Okręgowego co do przedawnienia roszczenia powoda w zakresie, w którym jego podstawę stanowił dawny art. 418 k.c., wskazując, że bieg tego przedawnienia nie mógł się rozpocząć przed dniem 31 lipca 2008 r., kiedy zakończyło się postępowanie ze skargi o wznowienie postępowania zakończonym postanowieniem z dnia 23 lipca 1992 r., w sprawie o sygn. akt I Ns (...).

W kwestii legitymacji czynnej powoda Sąd wskazał, że jej podstawy nie mógł w okolicznościach sprawy stanowić art. 209 k.c. Powołując się na judykaturę Sądu Najwyższego (wyroki z dnia 27 października 1971 r., I CR 427/71, OSNCP 1972, nr 5, poz. 88, i z dnia 9 czerwca 1998 r., II CKN 792/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 15) podkreślił, że czynnością zachowawczą nie jest dochodzenie odszkodowania za utratę rzeczy będącej przedmiotem współwłasności, skoro wobec utraty rzeczy nie można już mówić o zachowaniu wspólnego prawa. Niemniej uznał, że powód mógł dochodzić odszkodowania obejmującego całą wartość nieruchomości, a nie tylko jej część odpowiadającą jego udziałowi, gdyż występował w imieniu własnym oraz - na podstawie udzielonych mu pełnomocnictw - w imieniu pozostałych współwłaścicieli.

Skarb Państwa zaskarżył skargą kasacyjną wyrok z dnia 13 września 2016 r. w części, tj. w zakresie, w którym w punkcie I tego wyroku oddalona została jego apelacja od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 27 października 2015 r., którym zasądzono na rzecz powoda kwotę 59 400 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 27 października 2015 r., oraz w zakresie, w którym w punkcie II zasądzono z tego tytułu od Skarbu Państwa koszty postępowania apelacyjnego na rzecz powoda. Zarzucił naruszenie art. 96 w związku z art. 98, art. 96 w związku z art. 98 k.c. i art. 160 § 1 k.p.a. w związku z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692, dalej: „ustawa z 2004 r.”) oraz art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. Wniósł o uchylenie i zmianę wyroku z dnia 13 września 2016 r. w zaskarżonej części przez oddalenie roszczenia powoda co do kwoty 59 400 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 27 października 2015 r., ewentualnie o uchylenie tego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według skarżącego naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. polegało na tym, że Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił podstawy prawnej zaskarżonego wyroku w zakresie, w którym chodziło o wyjaśnienie, na czym opiera się legitymacja czynna powoda do dochodzenia odszkodowania w zakresie, w którym przysługuje ono pozostałym współuprawnionym, tj. R. F. i H. L.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że wywiódł czynną legitymację procesową powoda w przedmiotowym zakresie z pełnomocnictw prawa materialnego, których udzieliły mu R. F. i H. L. Wskazanie to, choć nie zawiera odwołania do konkretnych przepisów prawa, może być poddane kontroli kasacyjnej, co potwierdzają zarzuty naruszenia prawa materialnego, które sformułował skarżący. Nie można wobec tego mówić o naruszeniu art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., które uzasadniałoby uchylenie wyroku w zaskarżonej części (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2000 r., I CKN 272/00, nie publ., i z dnia 18 lutego 2005 r., V CK 469/04, nie publ.). Odrębną kwestią jest ocena trafności stanowiska przyjętego przez Sąd Apelacyjny. Oceny takiej nie dokonuje się w ramach badania zarzutu naruszenia art. 328 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., lecz badania zarzutów naruszenia innych przepisów prawa, które dotyczą prawidłowości zastosowania przepisów postępowania lub przepisów prawa materialnego.

Istota zarzutów naruszenia art. 96 w związku z art. 98 oraz art. 96 w związku z art. 98 k.c. i art. 160 § 1 k.p.a. w związku z art. 5 ustawy z 2004 r. sprowadza się to twierdzenia, że Sąd Apelacyjny uznał pełnomocnictwo prawa materialnego za źródło legitymacji procesowej pełnomocnika (*in casu* powoda) do dochodzenia we własnym imieniu i na własną rzecz roszczenia odszkodowawczego mającego przysługiwać jego mocodawcy (*in casu* R. F. i H. L.), podczas gdy pełnomocnik może działać wyłącznie w imieniu i na rzecz mocodawcy. W okolicznościach sprawy zarzuty te dotyczą objętego przedmiotem sporu roszczenia o odszkodowanie za utratę nieruchomości w zakresie, w którym roszczenie to miało przysługiwać osobom udzielającym pełnomocnictwa.

Niezależnie od tego, czy uzna się, że należy odróżnić legitymację procesową jako przesłankę procesową od legitymacji materialnej jako przesłanki merytorycznej, czy też przyjmie się, że istnieje tylko jednolita legitymacja procesowa jako przesłanka merytoryczna, ujmowana jako przesłanka materialnoprawna bądź równorzędna z nią przesłanka jurysdykcyjna, źródłem tej legitymacji po stronie czynnej jest - odnosząc zagadnienie dla potrzeb sprawy do powództw o świadczenie - twierdzenie powoda, że przysługuje mu dochodzone prawo, bądź przepis prawa pozwalający powodowi na dochodzenie we własnym imieniu prawa, które według twierdzenia powoda ma przysługiwać innej osobie. Źródłem legitymacji procesowej nie może natomiast być pełnomocnictwo prawa materialnego, gdyż uprawnia ono pełnomocnika do działania w imieniu i na rzecz mocodawcy, nie daje mu natomiast uprawnienia do wytoczenia powództwa w imieniu własnym na rzecz mocodawcy. W okolicznościach sprawy przesądza to o trafności zarzutów naruszenia art. 96 w związku z art. 98 oraz art. 96 w związku z art. 98 k.c. i art. 160 § 1 k.p.a. w związku z art. 5 ustawy z 2004 r. W zakresie, w którym powód żądaniem objął roszczenie odszkodowawcze nie tylko w części mającej odpowiadać jego udziałowi, ale także w części mającej odpowiadać - według jego twierdzeń - udziałom R. F. i H. L., źródłem jego legitymacji procesowej nie mogły być pełnomocnictwa udzielone mu przez wskazane osoby. Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Odrębną kwestią jest to, czy powód - w odniesieniu do części roszczenia odszkodowawczego mającej odpowiadać udziałom R. F. i H. L. - może mieć legitymację procesową z innego tytułu. Istotne jest tu ustalenie, kiedy powstało roszczenie odszkodowawcze będące przedmiotem sporu, co ma znaczenie choćby dla oceny, czy roszczenie to było przedmiotem dziedziczenia i jako takie obejmuje je wspólność majątku spadkowego. Powstać może w tym zakresie nawet konieczność poszukiwania prawa właściwego (por. - biorąc pod uwagę chwilę śmierci osób, po których zachodziło dziedziczenie w okolicznościach sprawy - art. 34 dawnej ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. - Prawo prywatne międzynarodowe, Dz. U. Nr 46, poz. 290 ze zm., zob. bliżej postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2013 r., II CSK 294/12, OSNC-ZD 2013, nr D, poz. 75). W razie ustalenia właściwości prawa polskiego mogłoby powstać zagadnienie objęcia dochodzonego

roszczenia odszkodowawczego - jako wierzytelności spadkowej - wspólnością spadkową (art. 1035 k.c.) ze skutkiem wyłączającym jej podzielność (por. art. 381 § 1 k.c.; zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2017 r., II CSK 15/17, nie publ., w którym wskazuje się na znaczenie art. 209 k.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

jw

r.g.